

Dinler Tarihi Derneği'nce Düzenlenen HİRİSTİYANLIK SEMPOZYUMU

Hidayet IŞIK*

Dinler Tarihi Derneğince periyodik olarak her yıl / iki yılda bir yapılan Dinler Tarihi Sempozyumu'nun dördüncüsü, 9-10 / 6 / 2001 tarihlerinde çok geniş bir katılımı Ankara Başkent Öğretmenevi'nde yapıldı. Sempozyumun konusu "2000. Yılında Hıristiyanlık - Dünü, Bugünü ve Geleceği" idi. Hz.İsa'nın 2000. doğum yılı münasebetiyle Türk üniversitelerindeki akademisyenlerle birlikte Türkiye'deki Hıristiyan cemaat temsilcilerinin ve yabancı konukların katılması sempozyuma ayrı bir anlam kazandırdı.

Sempozyumun açılışı, 9/6/2001 Cumartesi günü saat 10.00 da, saygı duruşu ve İstiklal Marşı'ndan sonra, Dinler Tarihi Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Abdurrahman Küçük'ün açış konuşmasıyla yapıldı. Prof. Küçük konuşmasında, Dinler Tarihi Derneği'nin kuruluş amacından, Dinler Tarihi disiplininin öneminden ve sempozyumun amacından söz etti. Dinlerarası diyalog ve dini hoşgörü üzerinde durdu. Türk Milleti'nin tarihi-dini hoşgörü anlayışını tarihten örneklerle açıkladı. Prof. Küçük sözlerini, sevgi abidesi Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü ile ilgili bir dörtlüğünü okuyarak bitirdi.

Daha sonra, Diyanet İşleri Başkanı M.Nuri Yılmaz adına Başkan Yardımcısı Mehmet Gürler söz alarak sempozyumdan duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Gürler, Hıristiyanlığın genel değerlendirmesini yaparak teolojik boyutundan söz etti. Oryantalistlerin çalışmalarına değinerek Hıristiyan dünyasında Hz.Muhammed ve İslam Dini hakkında haksız ve mesnetsiz iddiaların olduğunu belirtti. Batı dünyasında İslam ile terörün yan yana getirilmesinden Müslüman dünyanın duyduğu rahatsızlığı dile getirdi. Bununla birlikte Batı'da olumlu gelişmelerin de bulunduğunu M.Watt ve A.Toynbee örnekleri ile anlattı. Sempozyumun, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organize ettiği dinler arası diyalog çalışmalarına katkıda bulunacağını belirterek sözlerini o da Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörüye işaret eden bir başka dizesi ile bitirdi.

Son olarak söz alan zamanın Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz, dinin genel amaçlarından, tarihte dinsiz bir toplumun görülmediğinden, dini kabul etmeyenlerin bile sağlıklı bir toplum oluşturmak için dinlerin gösterdiği güzel vasıfları savunduklarından söz etti. Önemli olanın, farklılıklar içinde güzellikleri bulmak olduğunu belirterek, peygamberlerin birbirleri ile barışık olduğu halde ümmetlerinin kavgalı olmasını anlayamadığına işaret etti.

* Y.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. isikhidayet@marife.org

Siyasilerin ve din adamlarının doğruyu bulmakta birbirlerine yardımcı olmaları gerektiğine dikkat çekerek bu noktada Papa'nın, Ermeni soykırım iddiaları karşısındaki yanlış tutumunu tenkit etti.

Daha sonra sempozyumun, başkanlığını Prof.Dr.Mehmet Aydın'ın yaptığı, "GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE'DE HİRİSTİYAN CEMAATLER" konulu I.Oturumuna geçildi. Prof.Aydın, oturumun başlangıcında yaptığı kısa konuşmasında açık konuşmacılarını tebrik ederek sempozyumun özelliğinin, doğrudan doğruya sahanın uzmanlarını bünyesinde bulundurması olduğunu belirtti. Batı'da halkın kiralın dininden olmasına karşın Türk Tarihinde çokluk içinde birlik anlayışının hakim olduğunu J.Paul Roux'un da ifade ettiğini söyledi. Türk Tarihindeki dini hoşgörü ve engin toleransın sebeplerini de, İslam öncesi Gök Tanrı inancına, Türklerin İpek Yolu vasıtasıyla her türlü milletle karşılaşarak birlikte yaşamayı öğrenmiş olmalarına ve İslami hoşgörüye bağladı. Türk Tarihinde din savaşlarının değil, egemenlik savaşlarının olduğunu ilave etti.

Prof.Aydın ilk sözü, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi temsilcisi Yorgo Benisoy'a verdi. Benisoy, "Günümüzde Fener Rum Ortodoks Kilisesi" konulu tebliğinde, Patrikhanenin kurucusunun Aziz Andreas olduğunu belirterek 451'de İstanbul Piskoposluğunun Patriklik seviyesine yükseltilmesinden söz etti. Patrikhanenin en zor yıllarının, IV.Haçlı seferi sırasındaki 57 yıllık (1204-1261) Latin egemenliği altında geçtiğini ifade ederek, en rahat yılları ise İstanbul'un fethi sonrası Türk hakimiyeti altında yaşadığını belirtti. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki mübadeleden sonra Patrikhanenin cemaatinin de kalmadığını söyleyerek şu anda üç bin kadar cemaatinin bulunduğunu, kiliselerinin mülkiyetinin de mübadele sonrası Kültür Bakanlığına devredildiğini ifade etti.

İkinci konuşmacı, Ermeni Kilisesi temsilcisi Doç.Dr.Arus Yumul Hanım idi. "Din ve Kimlik" konulu tebliğinde Yumul, Ermeni kimliğinin oluşmasında kilisenin yeri üzerinde durdu. Ermenilerin Hıristiyan oluş sürecinden kısaca bahsettikten sonra, Ermeni dini anlayışında din ve milletin bir olduğunu, bugün de İstanbul Ermeni Patriğinin hem dini hem de sivil lider kabul edildiğini, 451 Kadıköy konsili kararlarının reddinde rahiplerle birlikte sivillerin de imzasının bulunduğunu, hatta Patrik seçimlerinde sivil oyların ruhanelerin oylarından daha fazla olduğunu söyledi. Böylelikle Ermeni kimliğinin oluşmasında kilisenin rolünün büyük olduğunu belirten Yumul, Ateist Ermenilerin bile kilisede evlendiklerini ve Ermeni mezarlığına gömülmek istediklerini anlattı.

Üçüncü olarak "Günümüzde Süryani Kadim Kilisesi" isimli tebliği ile Türkiye Süryani Kadim Kilisesi temsilcisi Horepiskopos Samuel Akdemir söz aldı. Akdemir, dinleyicileri Süryani Metropoliti Yusuf Çetin adına selamlayarak başladığı konuşmasında, Antakya Süryani Kilisesinin kuruluş sürecinden söz etti. 325 İznik ve 381 İstanbul konsillerinde Mezopotamya ve Hindistan kiliselerinin Antakya Patrikliğine bağlandığını, bugün de Hindistan'da üç milyon Süryani bulunduğunu söyledi. Patrikhanenin politik nedenlerden ötürü Malatya ve Diyarbakır'dan Mardin Deyruzzaferan'a, son olarak da Suriye-Şam'a taşındığını anlatarak, şu anki Süryani Ortodoks Kadim Kilisesi Patriği I. Zekka Ayvaz (İvaz)'ın Şam'da oturduğunu söyledi. Süryani Kilisesindeki Nesturi, Melkit, Katolik ve Protestan şeklindeki bölünmeden bahsettikten sonra Türkiye'deki Süryani Ortodoks Kilisesinden söz açtı. Süryanilerin ülkemizde Turabdin (Mardin-Midyat bölgesi), Mardin ve İstanbul'da merkezlerinin bulunduğunu, Turabdin'de yalnızca bir Süryani ailenin kaldığını söyledi ve Süryanilerin Batı'ya göçünden duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Şu andaki dünya

Süryani nüfusunun sekiz milyon ve bunun beş milyonunun ana kiliseye mensup olduğunu bildirdi.

Son olarak Türkiye Keldani Cemaatı Başkan Vekili Fransuva Yakan "Günümüzde Türkiye'de Keldani Cemaati" adlı tebliğini sundu. Yakan, Keldani kelimesinin beş bin yıl öncesi tabletlerine dayandığını, Keldani Kilisesinin M.S.1553 yılında kurulduğunu söyledi. Hıristiyanlığın ve kiliselerin ortaya çıkışı hakkında bir şema göstererek Doğu kilisesinin teşekkülünden söz etti. Arami ve Keldani kiliselerinin birleşmesi temennisinde bulundu. Dünya'daki Keldani nüfusunun kesin olarak bilinmediğini, Irak'ta 750 bin, Suriye'de 16 bin, Avustralya'da 20 bin, Türkiye'de ise 5 bin 200 Keldani'nin yaşadığını söyledi.

I.Oturum müzakerecilerin konuşmalarıyla son buldu.

II.Oturum öğleden sonra başladı. Başkanlığını Prof.Dr.Ekrem Sarıncıoğlu'nun yaptığı "HİRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KURUMLAŞMASI I" konulu oturumun ilk konuşmacısı Almanya-Hannover Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Uluslararası Dinler Tarihi Derneği Başkanı Prof.Dr.Peter Antes idi. Prof.Antes, "The Beginning of Hierarchy in Early Christianity" adlı tebliğinde 2000 yılında Vatikan'a ait "Dominus Jesus" adlı dökümanın ekümenik harekete çağrıda bulunduğunu belirterek sözlerine başladı. Bu dökümanın, yalnızca Ortodoks ve Doğu kiliselerinin değil, Roma Katolik kilisesinin de gerçek kilise olduğunu, buna karşın Protestan kilisesinin gerçek olmadığını, çünkü bu kilisenin Roma Katolik kilisesinin apostolik geleneği bağlamında bir ruhban sınıfına sahip olmadığını açıkladığını bildirdi. Prof.Antes tebliğinde, soruna ana hatlarıyla yaklaşacağını söyleyerek, "İsa ve İncil", "İlk Yüzyılın Sonundan İtibaren Hıristiyan Kilisesinin Durumu", "Ruhban Sınıfı Üzerinde Manastır Hayatının Etkisi", "Protestanlık" ve "Din Fenomenolojisi Perspektifinden Son Bir Cevap" başlıkları altında konuya kısaca değineceğini söyledi. Hıristiyanlığın iki farklı toplum tipini ortaya koyduğunu belirtti. Birincisinin St.Paul'un bazı mektuplarında görülen ve gözle görülür bir hiyerarşik yapıya sahip olmayan daha demokratik bir toplum yapısı; ikincisinin de St.Peter ile ilişkilendirilen, sözelimi Havariler adına konuşan ve bunlar gibi fonksiyon gören piskoposların ve presbiterlerin yönetimindeki bazı hiyerarşik öğeleri barındıran bir toplum tipi olduğunu söyledi. Reform kiliselerinin kilise hiyerarşisini, ruhban sınıfını ve manastır hayatını reddettiğini, Hıristiyan toplumunun protodemokratik yapısını uyguladıklarını ve ancak belirli din hizmetleriyle görevli bir ruhban sınıfının bulunduğunu belirtti.

İkinci konuşmacı Doç.Dr. Şinasi Gündüz'ün tebliği, "Hıristiyanlıkta İlk Dönem Tartışmaları ve Pavlus" idi. Gündüz, Hıristiyanlıktaki merkezi figürden hareketle, İsa'nın öğretisinin Tanrı merkezli olmasına karşın Pavlus'un öğretisinin İsa merkezli olduğunu; İsa'nın, Şeytan'ın egemenliğinden Tanrının melekutuna giden yolu gösterirken Pavlus'un, Tanrı oğlu İsa'nın, insanlığın kurtuluşu için çarmıha gerildiğine ve kurtuluşun Yahudi olmayanları da içine aldığına vurgu yaptığına dikkat çekti. Pavlus'un, bazılarınca İsa'nın mesajını bozan kişi olarak görülmesiyle birlikte, günümüz Hıristiyanlığının oluşmasında merkezi bir rol oynadığına işaret etti.

Üçüncü Konuşmacı Y.Doç.Dr.Bülent Şenay, "Tarihte ve Günümüzde Musevi Hıristiyanlar" isimli tebliğini sundu. Şenay, günümüzdeki Musevi-Hıristiyanların kendilerini ilk 400 yıldaki Nasıralılara bağladıklarını, 19.yy.da İngiltere'de Anglikan kilisesindeki küçük bir guruptan doğduklarını, Talmud'u kabul etmeyerek Pavlus Kristolojisine sahip çıktıklarını, hem Sinagog hem de kiliseye gittiklerini ve bugün dünyada 2-3 bin dolaylarında bir nüfusa sahip olduklarını söyledi.

Bir sonraki konuşmacı Y.Doç.Dr.Mahmut Aydın, "*Tarihsel İsa Araştırmalarına Bir Bakış*" adlı tebliğinde bu araştırmaların dönemlerinden söz etti. 1953'ten sonra yeni İsa araştırmalarının hızlandığını ve Batı'da geleneksel İsa anlayışına karşı çıkışlar olduğunu anlattı. Rudolph Bultmann'ın, İncillerden yola çıkarak İsa'nın yaşam ve şahsiyetini ortaya çıkarmanın mümkün olmadığı şeklindeki görüşleri üzerinde durdu. Tarihsel araştırmalara bağlı olarak İsa'nın siyasal kimlikli olduğu, sonradan dinsel bir şahsiyete büründürüldüğü, hatta havarilerin İsa'nın mezarını açarak cesedini çaldıkları ve yeniden geleceği fikrini ortaya attıkları şeklinde ithamlar olduğunu söyledi. Tarihsel olarak, eskatolojik bir peygamber ve gezginci bir vaiz-hekim şeklinde iki ayrı İsa anlayışının ortaya çıktığını bildirdi.

Son konuşmacı Y.Doç.Dr.Fuat Aydın, "*İlk Dönem Kilise İçindeki İhtilaflardan Havarilik ve Pavlus'un Havariliği Meselesi*" adlı tebliğini sundu. Aydın, Pavlus'un, kendisinden önceki 12 Havariyi kabul ettiğini, Şam yolundaki bir vizyonda İsa'yı gördüğü iddiasıyla kendisini de Havari olarak isimlendirdiğini söyledi. Pavlus'a göre Havari olmanın şartlarının İbrani olmak, İsa'yı görmek ve Mesih tarafından görevlendirilmek olduğunu, hepsinin de kendisinde bulunduğunu söylediğini ifade etti. Pavlus'un Milletlerin Havarisi iddiasında olduğunu, mucize gösterdiği ve vahiy aldığı iddiasını da elçiliğinin belirgin sebepleri arasında kabul ettiğini belirtti.

II.Oturum da müzakerecilerin değerlendirmeleriyle sona erdi.

Sempozyumun, "HIRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KURUMLAŞMASI II" konulu III. Oturumuna, Uluslararası Dinler Tarihi Derneği Başkanı Prof.Dr.Peter Antes başkanlık etti. Prof.Antes ilk sözü, Prof.Dr.Mehmet Aydın'a verdi. Prof.Aydın, "*Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve Önemi*" adlı tebliğinde konsillerin, teolojik problemlerin halledildiği inanç ve doktrin belirleme toplantıları ile disiplinler suçların ve uygulamaların verildiği toplantılar şeklinde iki önemli misyonunun olduğunu belirtti. Özel ve Genel (Ökümenik) konsil çeşitlerine işaret eden Prof.Aydın, ilk yedi genel konsilden sonra II.Vatikan Konsilinden sözetti. Bu konsilin, Katolik Kilisesinin çağdaş dünya karşısında kendisini hesaba çekerek yenilemesi olduğuna değinerek, konsilin Dinlerarası Diyalog ve Müslümanlarla ilişkiler ile ilgili kararlarına değindi.

İkinci konuşmacı Doç.Dr.Baki Adam, "*Yuhanna'nın Vahyi ve Hıristiyanlık Tarihindeki Etkileri*" adlı tebliğini sundu. Adam, Vahyin yazarının kilise tarafından Havari Yuhanna olduğunun kabul edilmekle birlikte kesin olmadığını, tartışmaların V.yy.a kadar devam ettiğini bildirdi. Patnos adasında ve muhtemelen hapiste yazılan Vahiy kitabında, Eski Ahit'teki Daniel kitabından faydalandığını söyledi. Vahyin, Asya'daki yedi kiliseye yazılan mektuplardan ve eskatolojik tasvirlerden oluştuğunu söyledi. Dünyanın başına geleceği öngörülen felaketlerin yedi rakamının sembolik anlatımı içerisinde sıralandığını, bundan sonra Mesih'in önderliğinde bin yıllık bir dönemin başlayacağını beklediğini ifade etti.

Bir sonraki konuşmacı Asife Ünal, "*Hıristiyanlıkta Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış*" isimli tebliğinde, Hıristiyan aile anlayışındaki Yahudi, Roma ve Yunan kültürü ile Pavlus etkisine dikkat çekti. Yahudilikte amaç, Tanrının halkının çoğalması iken, Hıristiyanlıkta bekarlığın üstün tutulduğunu, ancak evliliğe de izin verildiğini, bunun daha çok Pavlus'un yorumlarına dayandığını, Pavlus'un ise İsa'dan daha katı bir tutum takındığını söyledi. Kutsal bir sakrament olan evliliğin kilise tarafından tasdik edilmesi gerektiğini, evliliğin kilise sırrı olmasının boşanmayı imkansız kıldığını, özellikle Katoliklerde zina dışında boşanmanın olmadığını, Protestanlığın ise evlilik konusunda daha olumlu bir tavır

takındığını ve bekar kalmayı kalp temizliği olarak kabul etmediğini anlattı. Nafakanın erkeğe ait olduğunu, doğumun ise kadına verilen ilahi bir ceza kabul edildiğini söyledi.

Son konuşmacı Zekiye Sönmez, "İnciller ve Kur'an Işığında Hz.İsa'nın konumunu tebliğ olarak sundu. İncil'e göre Hz.İsa'nın soy kütüğünün Hz.Davud'a dayandığını, Hz.Meryem'in seçkin şahsiyetinin ve bakireliğinin hem İncil hem de Kur'an tarafından tasdik edildiğini anlattı. Hz.İsa'nın mucizevi doğumunun her iki kutsal kitap tarafından kabul edilmekle birlikte, Kur'an'daki Hz.İsa'nın beşeriyet yönüne ve peygamberliğine yapılan vurguya dikkat çekti.

Daha sonra III.Oturumun müzakerelerine geçildi. Müzakerecilerden Prof.Dr.Recep Kılıç, katılımcılara "Hıristiyanlığın vahiy anlayışı" ile ilgili sorular yöneltti. Bunun üzerine Prof.Dr.Mehmet Aydın söz alarak Müslümanların genelde Hıristiyanlıktaki vahiy anlayışını bilmedikleri için tenkitlerini İslam'ın vahiy anlayışına göre yaptıklarını ve bu yüzden hataya düştüklerini söyledi.Hıristiyanlıkta, Tanrısal kelamın yazıya geçirilmesi ve bunun kilise tarafından yorumlanması şeklinde iki çeşit vahiy anlayışı olduğunu belirterek, İsa'nın kelimullah olarak bizzat kendisinin vahiy kabul edildiğine dikkat çekti. Diğer müzakerecilerin konuşmalarıyla Cumartesi oturumları sona ermiş oldu.

Sempozyumun IV.Oturumu Pazar sabahı başladı. "HİRİSTİYANLIKTA ANLAYIŞ FARKLILIKLARI" isimli oturumun başkanı Yahudi Prof.Dr. Liliana Vana, ilk sözü Yahudi yazar Yusuf Altıntaş'a verdi. Altıntaş, "Yahudilik Açısından Hıristiyanlığa Bakış" adlı tebliğinde, Yahudiliğe göre İbrahimi temelin Nuhi alt ayırma dayandığını, buna göre Yahudi olmayanların Nuh Şeriatindeki yedi esasa uydukları takdirde kurtuluşa ereceklerinin kabul edildiğini söyledi. Hıristiyanların, Tevrat'ın Yunanca çevirisine dayandıklarını, bunun da İbrani Tevratı'ndan farklı olabileceğini ifade etti. İsa'nın Esseni olduğu ve Yahudi yaşam biçimini ihyaya çalıştığı fikrini ileri süren Altıntaş, Hıristiyanların Yahudi Şeriat kurallarına uymamalarını yadırgadığını belirtti. Judeo-Christian dönemi sonrası Greko-Romen dönemini de yadırgayan tebliğci, Teslis doktrini ve İsa'nın uluhiyeti ve Mesihliği fikrini doğru bulmadığını, ayrıca ikonlara tapınmanın kendilerine Altın Buzağı olayını hatırlattığını ifade etti. Hıristiyanların, çarmıh olayından bütün Yahudileri sorumlu tutmasını doğru bulmadığını, Anti-Semitizm'in alt yapısını da bunun oluşturduğunu belirtti.

"Günümüzde Ortodoks Hıristiyanlık" isimli tebliği ile ikinci konuşmacı olan Prof.Dr.Ö.Faruk Harman, Hıristiyanlığın, en çok bölünmeye maruz kalan bir din olduğunu ifade etti. Prof.Harman, Doğu Hıristiyanlarının 431 ve 451 konsillerinde Ayrılmış Doğu Kiliseleri, daha sonra Katolik kilisesine tabi olan kiliseler ve Doğu Ortodoks kiliseleri olarak üç ana gurupta yer aldıklarını söyledi. Ortodoks Kilisesinin Roma'dan sonra ikinci büyük kilise olduğunu ve Otofefal (Kendi kendini yöneten) ve Otonom kiliseler olarak iki ana bölüme ayrıldığını söyledi. İstanbul, İskenderiye, Kudüs ve Antakya'nın ilk merkezler olduğunu ve İstanbul Fener'in bazı Otofefal kiliseler arasındaki üstünlüğünün kabul edildiğini bildiren Prof.Harman, dünyadaki toplam Ortodoks nüfusun 300 milyon olduğunu söyleyerek sözlerini bitirdi.

Bir sonraki konuşmacı, "Günümüzde Katolik Hıristiyanlık" isimli tebliğin sahibi A.İsra Güngör idi. Güngör, ilk defa Antakya'da Aziz İgnatius tarafından kullanılan "Katolik" kelimesinin "evrensel" anlamına geldiğini, ancak 1054 yılındaki Katolik-Ortodoks ayrılmasından sonra bölünmeci bir anlam kazandığını söyledi. Dünyada 41 ülkede 900 milyonluk Katolik nüfusun en yoğun olarak Latin Amerika'da yaşadığını belirtti. Petrus'un halefi kabul edilen Papa'nın yanılmazlığı doktrininden sözetti. Katolikliğin II.Vatikan Konsili ile

yeni bir döneme girdiğini, Avrupa ve Latin Amerika karakterli kilisenin bir dünya kilisesi olma çabasının geçiş dönemini yaşadığını söyledi. Kilisenin bu konsil ile, yaşadığı dünyayı yeniden algılamaya çalışması ve diğer Hıristiyan kiliselerine ve diğer dinlere bakış açısını yeniden gözden geçirerek kendini yenileme çabası içerisine girdiğini belirtti.

Diğer bir konuşmacı, "Protestan Reformu ve Martin Luther" isimli tebliğin sahibi Doç.Dr.Ali Erbaş idi. Erbaş, St.Peter kilisesinin yapımı ve Endüljans problemine bağlı olarak Protestanlığın ayrılış süreciyle sözlerine başladı. 95 maddelik manifestoyu Wittenberg şatosu kapısına asan Luther'in, önce İmparator Şarlken'den destek sözü aldığını belirtti. Ancak İmparator 3 yıl sonra bundan vazgeçince Luther taraftan prenslerin kararı bir bildiri ile protesto etmeleri üzerine "Protestan" adının kullanılmaya başlandığını anlattı. Kutsal Kitap Hıristiyanlığı olarak anlaşılan Protestan Kilisesinin, Kutsal Kitabın toplumsal okunuşu şeklinde oluştuğunu bildirdi. Max Weber'in tezine uygun olarak Protestanlığın, ahlakın dünya ile ilişkilerde ön plana çıkmasıyla Kapitalizm'in oluşmasına zemin hazırladığını söyledi. Protestanlığın Papa'nın otoritesini, günah itirafını, ikonlara tapınmayı, A'raf ve ebedi cezayı ve Azizlerin kudsietini tanımadığını; günahların yalnızca Tanrı tarafından bağışlanabileceğini, ayınların ana dillerle yapılabileceğini ve sakrament olarak yalnızca Vaftiz ve Evharistiyayı kabul ettiğini bildirdi.

Son konuşmacı Doç.Dr.A.Hikmet Eroğlu, "Günümüzde Hıristiyan Ökumenizmi" isimli tebliği ile Hıristiyanları birleştirme hareketinden sözedeceğini bildirdi. Ökumenizme en büyük katkısı Protestanların yaptığını ve 1948 yılında "Ökumenik Konsey"nin kurulduğunu söyledi. Protestanların öncülüğündeki hareketlere Ortodoksların da katıldığını, ancak Katoliklerin "Pan- Hıristiyanlık" suçlamasıyla ve birleşme hareketinin Katolik Kilisesi bünyesinde olması gerektiğini ileri sürerek "Dünya Kiliseler Birliği"ne üye olmadıklarını söyledi. Ökumenizmin Hıristiyanlığa katkısının, problemin açıkça tartışılması ve birlikte dua haftaları düzenlenmesi olduğunu, bundan öteye bir ilerleme olmadığını belirtti.

Müzakerecilerin konuşmalarıyla IV.Oturum sona erdi.

"HİRİSTİYANLIK VE YENİ DİNİ HAREKETLER" isimli V.Oturum, Dinler Tarihi Derneği Başkanı Prof.Dr.Abdurrahman Küçük başkanlığında açıldı. Prof.Küçük ilk sözü "Hıristiyan Kaynaklı Yeni Dini Hareketler" isimli tebliğin sahibi Prof.Dr.Ekrem Sarıkçıoğlu'na verdi. Prof.Sarıkçıoğlu, giriş kısmını kaçırdığımız tebliğinin geri kalan kısmında, Presbiteryen Kilisesi Metropolitenin İslam ile Hıristiyanlık arasındaki farklar konusundaki görüşlerini aktardı. Buna göre Hıristiyanlıkta "Asli Suç" anlayışı önemli bir yer tutarken İslam'da "Ezeli Günah" anlayışının olmadığını; Hıristiyanlıkta Cennet hayatı daha manevi-ruhani kabul edilirken İslam'da daha müşahhas olduğunu; İslam'da günahlarının cezasını çekenlerin sonradan Cennet'e gireceklerini, Hıristiyanlıkta ise baştan affa uğramayanların Cennet'e giremeyeceklerini; Şeytan'ın İncil'e göre Tanrı olmak istediği için, Kur'an'a göre ise Adem'e secde etmediği için Cennet'ten kovulduğunu; Kutsal Ruh'un İslam'da Cebrail, Hıristiyanlıkta ise Tanrının kendisi ve Teslisin 3. unsuru olduğunu; İsa'nın İslam'da beşer ve peygamber, Hıristiyanlıkta ise Baba Tanrının oğlu olarak Teslisin 2. unsuru olduğunu; İslam'da çarmıh olayının olmadığını ve İsa'nın göğe alındığını, Hıristiyanlıkta ise çarmıhta eza gördüğünü söyledi.

İkinci konuşmacı Doç.Dr.A.İhsan Yitik, "Günümüzde Yahova Şahitleri"ni anlattığı tebliğinde, 1850-1900 yıllarının bu gurubun ortaya çıktığı dönem olduğunu söyledi. Yahova Şahitleri'nin, inandıklarından ziyade reddettikleriyle tanınan bir akımın temsilcileri olduklarını; ruhun ölümsüzlüğünü, Cehennem'in ebediliğini, Teslis inancını, kiliselerin meşruiye-

tini kabul etmediklerini belirtti. Kendilerinin Hıristiyan veya sect olarak kabul edilmelerine karşı çıktıklarını, gerçek manada ayrı bir din olduklarını söylediklerini belirtti. Evanjelik hareketler ve Adventizm'den etkilendiklerini ve bugün dünyada 7 milyon üyesi, 15 milyon sempatzanı bulunduğunu ifade etti.

Üçüncü konuşmacı Prof.Dr.Liliana Vana, "*İlk Dönemde Yahudi Hıristiyanlar*" konulu tebliğini sundu. Prof.Vana, Judeo-Christian kavramına herkesin aynı anlamı vermediğinden sözetti. Yahudi-Hıristiyanlığın, Hıristiyanlığın Yahudilikten formlar taşıyan şekli olduğunu belirtti ve bunların Musevi Şeriatına uyduklarını, ancak Hıristiyan olduklarını söyledi. Pavlus'un, Yahudi-Hıristiyanların Yahudilikle ilgili bağlarına karşı çıktığını anlattı. Nasıralılar ve Ebionitler gibi Yahudi Hıristiyan guruplardan sözetti ve daha çok Nasıralılar üzerinde duracağını söyledi.

Bir diğer konuşmacı Dr.Hakkı Şah Yasdıman, "*Yahova Şahitlerinin Temel Öğretilerine Göre İsa Mesih*" konulu tebliğinde, Yahova Şahitlerinin İsa hakkındaki ilk tanımlama olarak onu, "Tanrı bilgisinin anahtar" kabul ettiklerini söyledi. İsa'nın yaşamını insan öncesi, yeryüzündeki varlığı ve bugünkü durumu olmak üzere üç safhaya ayırdıklarını ifade etti. İsa'nın, Tanrının yarattığı ilk varlık olduğunu, alemi Allah ile birlikte yarattıklarını, mucizevi doğumundan dolayı Tanrı'nın oğlu ve beklenen Mesih olduğunu, haç üzerinde değil, direk üzerinde öldüğünü ve bugün ruhsal olarak yaşamını sürdürdüğünü kabul ettiklerini anlattı.

Son konuşmacı Doç.Dr.Ali Rafet Özkan, "*Günümüzde Adventizm ve Adventistler*" adlı tebliğini sundu. Özkan, Adventizm'in, İsa Mesih'in bin yıllık tanrısal krallığı kurmak için yeniden geleceği fikrine dayalı Mesihî bir hareket olduğunu söyledi. Toplumsal karışıklıkların ve Türklerin Avrupa'ya hareketinin İsa'nın tekrar geleceği beklentisini artırdığını belirtti. Adventizm'i William Miller'in başlattığını, 1884'te Mesih'in geleceğini söylediğini, ancak bunun daha sonra hesap hatası olarak kabul edildiğini belirtti. Adventistlerin 1998 rakamlarına göre 33 bin kiliseleri ve 9 milyon üyelerinin olduğunu söyleyerek Yedinci Gün Adventistlerinden de kısaca söz etti.

V.Oturum müzakerecilerin değerlendirmeleriyle sona erdi.

Prof.Dr.Ö.Faruk Harman başkanlığındaki VI.Oturumun konusu "HIRİSTİYANLIK, DİNLERARASI İLİŞKİLER VE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ" idi. Prof.Harman ilk sözü Prof.Dr.Abdurrahman Küçük'e verdi. Prof.Küçük, "*Hıristiyanlıkta Misyon Anlayışı, Yeni Yaklaşımlar ve Dinlerarası Diyalog*" adlı tebliğinde misyon kelimesinden hareketle, Hıristiyanlık Tarihindeki misyonerlik ve Hıristiyanlığı yayma çalışmalarından bahsederek sözü 1965 II.Vatikan Konsili'ne getirdi. Papa'nın, konsilin açık konuşmasında, "Hıristiyanlığa göre kurtuluş öz olarak Hıristiyanlara ait olsa da, Kilisenin başka dinlere mensup olanların kurtuluşuna da kapı araladığını" söylediğini belirtti. Böylece Katolik Hıristiyanlığın dinler arası diyaloga kapı açtığını, yeni yaklaşımla herkesin kendi dininin sınırları içerisinde kalarak karşı dini daha iyi anlaması ve birbirine katkıda bulunması için çalışması gerektiğinin kabul edildiğini belirtti.

İkinci konuşmacı Y.Doç.Dr.Kürşat Demirci, "*I.Yüzyılda Anadolu'daki 'God-Fearers' Gurupları ve Hıristiyanlığın Yayılması*" adlı tebliğini sundu. Demirci, Tanrı'dan korkanlar anlamındaki bu gurupların M.Ö.3.yy-M.S.2.yy arasında Anadolu'da yaşayan özel bir cemaat olduklarını, Aziz Pavlus'un Hıristiyanlığı Anadolu'da önce bunlar arasında yaydığını, God-Fearers cemaati olmasaydı Pavlus'un Anadolu misyonunun Yahudilerle sınırlı kalmış olacağını söyledi. Yahudilik ile Helenistik kültürü birleştiren bu cemaatin o devirde Yunanistan ve Makedonya'da da görüldüğünü belirtti. Resullerin İşleri'nin, Anadolu'da bulunan

Grekçe metinlerin ve Talmudik literatürün God-Fearers hakkında temel kaynaklar olduğunu belirtti.

Diğer bir konuşmacı Doç.Dr.Ahmet Güç, "Hz.Muhammed Döneminde Hıristiyan- Müslüman Münasebetleri" konulu tebliğini sundu. Güç, Hıristiyanlarla ilişkilerde Varaka b.Nevfel, Habeşistan'a göç, Necran heyeti ve Hıristiyan hükümdarlara gönderilen mektuplar gibi unsurların ön plana çıktığını söyledi. Hz.Peygamberin Necran Hıristiyan heyetine, "domuz eti, çarımın inanışı ve İsa'nın tanrılığı inancının Müslüman olmalarına engel olduğunu" söylediğini belirterek, Kitap ehline diyalog çağrısı yapan Al-i İmran 64 ayeti ile sözlerini bitirdi.

Son konuşmacı Mustafa Aksoy, "Türkiye'de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış" konulu tebliğini sundu. Aksoy Mekke, Medine, Kudüs, Kapadokya ve Efes gibi kutsal kabul edilen mekanları görme arzusunun ve dini yayma isteğinin inanç turizmini doğurduğunu söyledi. Nuh Peygamberin tarihte ilk geziyi düzenleyen kişi kabul edildiğini, ilk turun da 1800'lü yıllarda İngiltere'de düzenlendiğini belirtti. 2000 yılından itibaren de büyük turizm merkezlerinde yabancı dil bilen din adamlarının istihdam edilmeye başlandığına dikkat çekti.

VI.Oturum müzakerecilerin değerlendirmeleriyle son buldu.

Sempozyumun "HİRİSTİYANLIK VE TÜRKLER" konulu VII. ve son oturumu, Doç. Dr.Niyazi Usta başkanlığında açıldı. Usta ilk sözü, "Türk Ortodoks Kilisesi" konulu tebliğini sunacak olan Mustafa Baş'a verdi. Baş, Türk Ortodoksların, Gazi Mihail ve Gazi Evrenos'ların torunları olarak kabul edildiklerini belirterek, Türk isimleri alan bu toplulukların Osmanlılarda zımmi statüsünde değerlendirildiğini söyledi. Papa Eftim'in, Fener Patrikhanesi'ne karşı çıkarak Helenizm'i reddettiğini ve Türk olduklarını söyleyerek devlete bağlılıklarını ifade ettiğini belirtti. Yunan işgaline de karşı çıkan topluluğun Fener'den ayrılarak yeni bir patriklik kurduğunu, ancak mübadele ile cemaatin kaybolduğunu anlattı. Papa Eftim'den sonra oğlu Turgut Erenerol, kardeşi Selçuk Erenerol ve nihayet Sevgi Erenerol'un Türk Ortodoksluğunun lideri olduklarından sözetti.

İkinci konuşmacı Dr.M.Numan Malkoç, "Günümüzde İstanbul'daki Protestan Kiliseler" isimli tebliğini sundu. Ülkemizde Islahat Fermanı ile Protestanlara yeni haklar verildiğini ve bu durumun Protestanlığın yayılmasını kolaylaştırdığını söyledi. Kendilerine "Mesih İnanlıları" diyen Protestanların İstanbul'da İngiliz, Alman gibi yabancıların oluşturduğu; Beşiktaş, Bostancı, Güngören, Zeytinburnu, Üsküdar gibi semtlerde Türklerin oluşturduğu; Ermeni (3 kilise) ve Süryani (2 kilise) gibi azınlıkların oluşturduğu kiliseleri bulunduğunu belirtti. Robert ve Üsküdar Amerikan Koleji'ni Protestanların açtıklarını, Beyoğlu Kitabı Mukaddes Yayınevi ile Yeni Yaşam, Lütuf ve Müjde yayınlarının sahibi olduklarını belirtti. Ayrıca Gerçeğe Doğru dergisini çıkardıklarını, Müjde FM kanalından yayın yaptıklarını ve Yalova Termal'de Yeni Yaşam İlköğretim Okulu'nun temelinin attıklarını söyledi. Son olarak İstanbul'da 21, Ankara'da 5, İzmir'de 9 Protestan kilisesi olduğunu bildirdi.

Bir diğer konuşmacı Doç.Dr.Ahmet Gökbel, "Günümüz Kıpçak Türklerinde Hıristiyanlık" adlı tebliğinde, Hıristiyanlığın Kıpçaklar arasında XI.yy.da yayılmaya başladığını belirtti. Hıristiyan Kıpçakların Doğu Anadolu'ya gelip Atabekler Hükümetini kurduklarını, XV.yy.dan itibaren Osmanlı hakimiyetinde Sünni Müslüman olduklarını söyledi. Karadeniz'in kuzeyinin Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Yurdu) olduğunu, günümüzde Gürcistan ve Ermenistan'da bulduklarını, Balkanlardaki Kıpçakların ise Hıristiyan olup etnik kimliklerini kaybettiklerini ifade etti.

Diğer bir konuşmacı Doç.Dr. Mustafa Ünal, "Günümüzde Orta Asya'daki Türkler ve Nesturi Hıristiyanlık" konulu tebliğini sundu. Ünal, Hıristiyanlığın Orta Asya'ya V.yy.ın sonlarında Nesturiler vasıtasıyla yayıldığını söyledi. Nesturilikteki manastır yönetiminin ve Pers ülkesinde huzuru kaçıranların Türk ülkesine sığınmalarının Nesturilerin Orta Asya'da yayılma sebepleri olduğunu belirtti. Türklerin, Batıdaki Sasaniler ile rekabeti kazanmak ve Doğudaki Çin İmparatoru tarafından sempati duyulan Nesturileri Çin'e gönderip nefes almak amacıyla bunlara sahip çıktıklarını ifade etti. Günümüzde bağımsız Nesturi kilisesinin olmadığını ve Keldani kilisesi bünyesinde varlıklarını devam ettirdiklerini söyledi.

Son konuşmacı Durmuş Arık, "Günümüzde Çuvaş Türklerinde Hıristiyanlık" adlı tebliğinde, Çuvaşların Hıristiyanlaşmasının XVIII.yy. ile XIX.yy.ın ilk yarısında ve daha çok baskı ile olduğunu belirtti. İslam'ı kabul eden Çuvaşların ise kendilerini Tatar olarak adlandırdıklarını kaydetti. 1555'te merkez üs olarak seçilen Kazan'da bir piskoposluk kurulduğunu, 1946'da Çeboksarı Çuvaş Piskoposluğunun oluşturulduğunu, burada günümüze kadar 6 piskoposun görev yaptığını söyledi. Bugün Çuvaşistan'da 120 kilise ve 3 manastır bulunduğunu, din adamı ihtiyacının Rus kökenlilerden karşılandığını bildirdi.

VII.Oturumdan sonra müzakerelere geçildi. Biz de, müzakereci olarak katıldığımız bu oturumda iki hususa değindik. Birincisi Doç.Dr.Mustafa Ünal'ın tebliği üzerinde idi. Fahreddin Razi'nin "Münazara fi'r-Reddi ale'n-Nasara" adlı eseri üzerinde çalıştığımızı, bu eserdeki Hıristiyanlığın muhtemelen Nesturilik olduğunu, bu yüzden Mustafa Bey'in tebliğinden ve dökümanlarından faydalanmak istediğimizi söyledik. İkincisi Hıristiyan Türkler üzerinde idi. Yaygın olan klasik teze göre, "İslam Dini'nin Türklerdeki milliyet duygusunu muhafaza ettiğinin ve Müslüman olmayan Türklerin milliyetlerini kaybettiklerinin" kabul edildiğini belirttik. Oysa Çuvaşların, Kıpçakların ve Gagauzların Hıristiyan olduklarını, hatta milliyet duygularının bizden daha kuvvetli olduğunu ekledik. Bu konuda, "Hıristiyanlığın, Türkleri, İslam Dini kadar mutmain edemediği için, Türklerin kendi kimliklerini korumada ve devam ettirmede din unsurundan çok milliyet unsuruna dayandıklarını" düşündüğümüzü ifade ettik.

Sempozyum diğer müzakerecilerin konuşmalarıyla sona erdi.

Sempozyumun sonunda bir değerlendirme oturumu yapıldı. Bu oturumda konuşan Prof. Dr. Mehmet Aydın, Dinler Tarihi çalışmalarında dil bilmenin çok önemli olmakla birlikte yeterli olmadığına, bilimsel formasyonun ve disiplinler ahlakın da kazanılması gerektiğine vurguda bulundu. Özel ihtisas alanlarında kalınmamasının ve genel Dinler Tarihi formasyonuna sahip olunmasının önemine dikkat çekti. Toplantıyı başarılı bulduğunu belirterek Hikmet Tanyu, Günay Tümer ve Şaban Kuzgun hocaları rahmetle andı. Prof. Dr. Peter Antes de, konuşmaları anlayamasa da, katılımcıların Dinler Tarihi formasyonu düzeyinin çok yüksek olduğunu anladığını belirtti. Türkiye'deki Dinler Tarihi Derneğinin Uluslararası Dinler Tarihi Derneğine üye olması için gerekli çabayı göstereceği sözünü verdi. Yusuf Altıntaş ise, "Yahudice" değerlendirmeler yapacağını söyleyerek sempozyum boyunca bilgi bombardımanı altında bulunduğunu, şu anda sempozyum öncesi bulunduğu noktada olmadığını belirtti.

Sempozyum Prof.Dr.Abdurrahman Küçük'ün konuşmasıyla son buldu. Prof.Küçük vefat eden hocalarımızı rahmetle anarak bir "Hikmet Tanyu Ekolü'nün oluştuğundan söz etti. Şahsiyet, çalışkanlık, vefa, fedakarlık, yardım severlik, ilim severlik, ülke severlik, insan severlik, hoşgörü ve meselelere çok yönlü bakabilmenin bu ekolün özellikleri olduğunu belirtti. Dini ve milli kimliğimizi koruyarak dünyadaki gelişmeleri yakından takip

etmek ve yaratandan ötürü yaratılanı sevmek gerektiğini söyleyerek konuşmasını ve sempozyumu bitirdi.

Sempozyum çok geniş katılımlı, çok yönlü, çok faydalı ve çok olumlu bir havada geçti. Ancak biraz daha sınırlı tutulseydi ve müzakerecilerin ellerine tebliğ metinleri önceden ulaştırılsaydı çok daha faydalı olurdu diye düşünüyoruz. Organizatörleri ve katılımcıları gönülden tebrik ediyoruz. Sempozyumun ülkemiz kültür hayatına ve dinler arası diyalog çalışmalarına katkıda bulunacağını umuyoruz.